

Az egyházak költségvetési támogatása és állami semlegesség

ZLINSZKY JÁNOS

1928-ban született Budapesten. Jogász, egyetemi tanár. 1989 novemberétől alkotmánybíró. 1995 májusától 2000. június 30-ig a PPKE Jog- és Államtudományi Karának dékánja. Legutóbbi írását 1998. 4. számunkban közzeltük

¹Lásd: Lugosi Győző: *Vallásszabadság és közhatalom Európában.* Valóság, 2001, 3, 19–30.

A vallásszabadság és a közhatalom kapcsolata másként alakult Európában, mint az Egyesült Államokban. Az USA hivatalos politikája és társadalmi szemlélete is sokban eltér az európai országokétól.¹

Az európai államok kulturális képéhez mélyen kapcsolódnak — minden szekularizáció ellenére — a vallási elemek, az USA társadalma jórészt e kapcsolódással szemben álló európai kisebbségek kivándorló és új hazát kereső rétegeiből alakult ki a 18–20. századok folyamán. Ezáltal történelmileg a belső ellentét exportja történt meg és ez a hagyományok különbözőségében eleven ma is.

Egyetértek azzal, hogy nekünk indokolt az európai hagyományokhoz tartanunk magunkat, ez felel meg a mi nemzeti kultúránknak is. Amellett tudnunk kell, hogy az USA-ból érkező hangok nem feltétlenül a közvélemény hangjai. A csendes többség sokszor hallgat a hangos kisebbség mögött, ez viszont gyakran agresszív a türelem jelszava alatt. A szépen hangzó elvek mögött gyakran lapulnak egyáltalán nem elvi, hanem nagyon is üzleti szempontok, a társadalmi szervek megnyilatkozásaiban éppúgy, mint az USA politikájában. A Kínával szembeni engedékenységek — ahol a másság üldözése hivatalos politika — összefér az USA balkáni fellépésével — hogy csak egy példát említsek.

Hogyan áll e kérdés a magyar alkotmányosság szemszögéből? Hazánkban is különválnak állam és egyház, a magyar államhatalomra is kötelező a hit kérdéseiben a semlegesség. Másrészt — és ezt a legutóbbi népszavazáskor a vallási kérdésben választ adók nagy százaléka hírek szerint alátámasztja — a magyar társadalom jelentős rétegei igénylik az egyházakkal való szociális és kulturális kapcsolatot. Annak tehát, hogy a történelminek mondott egyházak a művelődés, nevelés, szociális gondozás és ellátás területén a társadalom terheiben osztozzanak, társadalmi igény az alapja.

Az egyenlő teherviselés elve, a közfeladatok költségvetési fedezésének kötelezettsége alapozza meg azt a rendet, hogy az egyházak átvállalta költségvetési feladatok anyagi fedezetét köztehernek tekintsük és így támogassuk. A társadalmi igény az alapja annak, hogy a törvény szerint egyháznak minősülő vallási közösségek a szabad vallásgyakorlás alapjogán túl a társadalmi feladatokban való részvállalásra is törvényes jogosultságot nyerjenek.

Ez nem zárja ki az egyháznak nem minősülő közösségeket sem a szabad vallásgyakorlásból, akár a közösségi vallásgyakorlásból sem, csupán e közösségeknek nem előlegezi azt a bizalmat, hogy az általuk ellátott közfeladatokat valóban ekként, és nem anyagi haszonszerzési célzattal, valamint az alkotmány és a törvényes rend szabályaival összhangban fogják megvalósítani.

A kérdés hasonló az egyházaknál, mint a közalapítványoknál. Az állam szociális és kulturális kötelezettségei hazánkban költségvetési teherként jelentkeznek, noha e terheknek van forrás (bevétele) oldala is: a mérleg általában negatív. Ha tehát valamely alapítvány vagy egyház e tevékenységben részt vállal, eleve feltételezhető, hogy abból nem származik haszna. Csak arra kell kötelezettséget vállalnia, hogy ha mégis haszon keletkezne, azt visszaforgatja a cél érdekében tevékenységébe, és nem vonja el más célra. Ez az elvi alapja az anyagi támogatásnak és a pénzügyi (például adó-) kedvezményeknek.

Köztudomású, hogy azon tevékenységeket, amelyek közhasznúként kedvezményezettek, lehet üzleti haszonnal is folytatni. Áll ez az oktatásra, a beteg- és idősgondozásra, a kulturális rendezvényekre és más közfeladatokra is. A szabad piac elvben lehetőséget is ad arra, hogy hasonló tevékenységet piaci céllal is lehessen folytatni. Akinek van rá pénze, kérhet magasabb szintű betegellátást, tartalmasabb oktatást, részt kérhet zárt kulturális élményekből. A piac szereplője azonban haszna, jövedelme alapján az alkotmány szerint köteles közterheket is viselni, olyan terheket, amelyek alól a közhasznú tevékenységet nyereség kizárásával vállalkók mentesek. Ez nem egyenlőség vagy vallásszabadság kérdése, hanem egyszerűen a nyereséget célzó és a nyereséget kizáró közhasznú tevékenységek megkülönböztetése. A nehézség abban rejlik, hogy a tevékenység lehet attól közhasznú, hogy közben nyereséget is hoz. A két terület elválasztása intézményesen és ellenőrzéssel alkotmányos igény. Aki a kedvezményre igényt tart, vállalni köteles a feltételeket, mert adókedvezményre nincs alanyi jog.

Hogy az állam mely szervezeteknek előlegezi meg a nyereségmentesség bizalmát, és melyeknek nem, hogy tehát mely vallási közösségeket részesít az egyházaknak járó kedvezményben és melyeket nem, törvényhozói döntés kérdése. Nem sérti az alkotmányt mindaddig, amíg a szempontok nem a vallási tételek értékelésén alapulnak, hanem semleges, például anyagi szempontokon, vagy esetleg a társadalmi igény szélesebb vagy szűkebb körén. Minden kisebbségvédelmi szempont mellett a társadalomban a többségnek is vannak jogai, ez a demokratikus rend alap gondolata. Ezen az elvi megközelítésen alapul sok európai államban a túlsúlyban lévő vallás törvényi kedvezményezetttsége, anélkül, hogy ez jogállamiságuk iránt kétséget támasztana.

A vallási tételek tekintetében az állam semleges. A vallás tanította erkölcsi tételek, kivált azok gyakorlati érvényesülése vonat-

kozásában azonban a társadalomnak lehet bizonyos megkövetelt igénye. Nem kell elfogadni és befogadni azokat a vallási tanokat, amelyek a szabadság és személyes döntés ellen, a mások nézetei iránti türelem ellen, a békés módszerek társadalmi kényszere ellen, vagy a törvényes rend ellen irányulnak, akár nyíltan, akár annak kijátszásával. Így döntött a Legfelsőbb Bírósággal összhangban az Alkotmánybíróság akkor, amikor nem engedélyezte azon egyesület bejegyzését, amely a fiatalok idő előtti befolyásolását céljai közül nem zárta ki, de ilyen akadály lehet az egyházi lepel alatt úzótt haszonszerző, tehát a közteherviselés kötelezettségét kijátszó tevékenység is. Az úgynevezett szekták elleni európai fellépésnek ez szokott az elvi alapja lenni.

Hogy ez a fellépés mikor indokolt és mikor nem, gyakorlatban eldöntendő kérdés, és nehéz rá előzetes elvi útmutatást adni. Minden jogi meghatározás veszélye, hogy ellenkezőjére lehet fordítani — ahogy már a római jog megállapította. Lehet azonban veszélyes a túl laza szabályozás is, melynek köpenye alá különböző céllal bújhatnak közösségek. Erről szól az 1990. évi IV. törvény módosítására irányuló, most folyó vita, melyben mindkét irányban találkozhatunk érvekkel, mint ahogy a lazaság és a szigor egyaránt jelenthet veszélyt.

Megjelent
a Sapientia könyvek sorozat
első kötete a Vigilia Kiadó gondozásában

A ZARÁNDOK

Loyolai Szent Ignác visszaemlékezései

A könyv a jezsuita rend alapítójának útkeresését mutatja be, ahogy halála előtt visszatekint életére.

Szent Ignác szövegét bőséges, korszerű jegyzetanyag kíséri. Ára: 980,-

Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban:
(1053 Budapest, Ferenciek tere 7-8. III. lh. II. emelet)
Telefon: 317-7246; Fax 317-7682